

Erzurum Türkülerinde Kadın*

Woman in Erzurum Folk Songs

Öğr. Gör. Ahmet Selçuk BAYBURTLU¹, Dr. Öğr. Üyesi Duygu ULUSOY YILMAZ²

Öz

Üreten kadınların gerek bireysel gerek toplumsal cinsiyete ilişkin sorunlar karşısında seslerini duyurmaya başlar hale gelmesine paralel olarak, kadını konu alan sosyal çalışmalar da hız kazanmaya başlamıştır. Halk biliminden sosyolojiye, psikolojiden müzikolojiye kadar farklı disiplinlerde toplumsal cinsiyet ve kadın temasını ele alan -özellikle- kültürel çalışmalarda bunun yansımalarını görmek mümkündür. Kültürün işitsel boyutu olan müzik alanında da kadına ilişkin çalışmaların artmaya başladığı görülür. Popüler müziklerin yanı sıra kültürün sözlü ve işitsel yansıması olan türkülerde de bu kapsamda çalışma hareketliliği dikkati çeker. Toplum yaşamını, olaylara bakış açısını geçmişten günümüze taşıyan kültürel miras olan türküler, sözlerindeki temalardan, motiflerden yola çıkarak toplumunun özüne ilişkin bilgi edinmemizi sağlayan önemli veri kaynaklarıdır. Bu çalışmada, bu değerli kaynaklardan yola çıkarak, kadının konumuna Erzurum türkülerini örnekleminde yanıt aranmaktadır. Bu kapsamda, Erzurum yöresine ait 308 türkü içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiş, sözlerinde kadın teması içeren 167 türkü saptanmıştır. 153'ü kırık hava, 14'ü uzun hava olan bu türkülerin; makam, usul, ağız özelliklerine göre dağılımı yapılmıştır. Türküler, kadına ilişkin semboller, hitap şekilleri, kadına uygun görülen roller açısından incelenmiş, tüm veriler tablo ve grafikler şeklinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, toplumsal cinsiyet, halk şarkısı, türkü, müzikoloji

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Parallel to the fact that productive women started to be heard in the face of both individual and gender-related problems, social studies on women have also started to intensify. It is possible to see the reflections of this in cultural studies -especially- dealing with gender and the theme of women in different disciplines from folklore to sociology, from psychology to musicology. In the field of music, which is the auditory dimension of culture, it is seen that the studies related to women have started to increase. In addition to popular music, folk songs, which are the verbal and auditory reflection of the culture, draw attention in this context. Folk songs, a cultural heritage that carries the social life and the perspective of events from the past to the present, are important data sources that enable us to obtain information about the essence of society based on the themes and motifs in their words. In this study, based on these valuable resources, an answer is sought in the sample of Erzurum folk songs to the question of how the perspective of women is from the past to the present. In this context, using the content analysis method, 308 folk songs of Erzurum region were examined in detail, and 167 folk songs containing a woman theme in their lyrics were determined. Of these folk songs, 153 of which are "rhythmic melody" and 14 of which are "free-rhythmic melody"; It has been distributed according to the features of maqam, method and dialect. The folk songs were examined in terms of symbols related to women, forms of address, roles deemed appropriate for women, and in the light of all the data, the position of the woman in the social structure of the region and her perspective on women were interpreted in the form of tables and graphs.

Keywords: Woman, social gender, folk song, musicology

Paper Type: Research

*Bu çalışmanın ilk hali 21-24.05.2021 tarihlerinde Bursa Uludağ Üniversitesinde düzenlenen "Kadınlar Dünyayı Çalıyor/Söylüyor-Müzik ve Kadın Uluslararası Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Sırnak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, selcuk.bayburtlu.025@gmail.com

²Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, duygulusoy@hotmail.com

Giriş

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumlar arasında kadın ve erkeğe kültürel olarak farklı roller yükler. Toplumsal cinsiyet rolleri her toplumda farklılık gösterir. Geleneksel toplumlarda kadınlar genellikle ev içi düzenden sorumluyken, erkekler ev dışında aktif pozisyonlardır. Ülkemizde de kadınların özellikle iş yaşamında daha pasif olduğu dönemlerde sosyal konumları ev içinde, erkeklerin konumları ise ev dışında, siyaset, ekonomi, kültür alanları ile ilişkilendirilirdi (Kümbetoğlu, 2000, s. 241). Kadın ve erkek arasındaki bu rol ayrımları temelde biyolojik farklılıklara dayansa da zamanla insanlar bu durumun oluşmasında ve rol paylaşımında sosyal yönelimin önemli olduğunu kabul etmişlerdir (Brickell, 2006, s. 93-94). Kadın ve erkek için uygun görülen bu roller, çocukluk döneminde öğrenilir, yaşamın sonraki dönemlerinde, toplumsal görüş paralelinde devam eden davranışlarda yansımaları bulur. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüş ve yargıları toplumsal yaşamın tüm alanlarında görmek mümkündür. Bu alanlardan biri de müziktir.

Müzik alanında yapılan çalışmalar toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınarak değerlendirildiğinde, müzik tarihinde erkek egemen yapının hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yapılan literatür incelemeleri, kadınların müzik alanında erkekler kadar yer almadığını ya da alamadığını gösterir. Bu durumun gerekçesi, kadınların toplumun dayattığı rollere bağlı olarak belirli kısıtlamalar ve engellerle karşı karşıya kalmaları şeklinde ifade edilebilir. Müzik tarihinde kadın teorisyenlerin ve müzisyenlerin adeta görünmez kılındığı gerçeğine karşın 1990'lı yıllar itibarıyla hem kadın müzik araştırmacılarının hem kadın müzisyenlerin ön plana çıkmaya başladığı görülür. Buna bağlı olarak kadınlar üzerine yapılan müzik araştırmalarında da artış dikkati çeker.

Ülkemizde toplumsal cinsiyet üzerine farklı disiplinlerde yapılan akademik çalışmaların 1960'lı yıllarda, cinsiyet yaklaşımını müziksel unsurlarla ele alan müzikoloji çalışmalarının ise 1990'lı yıllarda başladığı, 2000'li yıllarda yoğunluk kazandığı görülür. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, 1999 yılında yayımlanan Osmanlı ansiklopedisinin 10. Cildinde (Aksoy, 1999, s. 778-800) yer alan -2008 yılında genişletilmiş şekilde kitap olarak basılan- “Osmanlı musiki geleneğinde kadın” ile 2000 yılında Turhan Taşan'ın Osmanlı'dan günümüze, sayıları hiç de azımsanmayacak kadın bestecilerimiz üzerine hazırladığı “Kadın besteciler” adlı kitabı dikkati çeker. Bu çalışmaları takiben, toplumsal cinsiyet ve müzik bağlamında ülkemizde yapılan çalışmalarda kadın araştırmacıların yoğun olarak çalışmaya başladıkları, Şehvar Beşiroğlu'nun öncülüğünde, Özlem Doğuş Varlı'nın, Şeyma Ersoy'un, Sevilay Çınar'ın, Zeynep Gülçin Özkişi'nin yaptıkları akademik çalışmalarla (Beşiroğlu, 2002; Doğuş Varlı, 2007; Ersoy, 2007; Çınar, 2008; Özkişi, 2009) alana yön verdikleri görülür. Toplumsal cinsiyet, müzik kapsamında başka çalışmaların da (Aksoy, 2008; Beşiroğlu, 2003; Beşiroğlu, 2006; Cemal, 1998; Eliuz, 2016; Eroğlu, 2018; Göher ve İstanbullu, 2016; İstanbullu, 2017; Kaya, 1999; Köten ve Akdemir, 2021; Sakar, 2007; Yanardağ, 2020; Yıldız, 2013; Yılmaz, 2010) varlığı dikkati çeker.

Doğuş Varlı, Beşiroğlu ve Gözaydın'ın 2007 yılında yayımlanan “Kadın çılgınlıklarının müziğe dönüşümünde ağlamalar” başlıklı çalışmalarında ağlama, müzikal ve edebi bir ifade biçimi olarak karşımıza çıkar. Genellikle başka çalışmalarda ağıt başlığı altında ele alındığı görülen ağlamaların bu çalışmanın odak noktası olması dikkati çeker. Çalışma kapsamında, kadınların duygularını ifade etme aracı olarak tercih ettikleri ağlama eyleminin, alan araştırmalarındaki yansımaları üzerinde durulur. Ersoy Çak, 2009 yılında yayımlanmış “Köçek ve çengilerin toplumsal cinsiyet teorisi üzerinden yansımaları” başlıklı çalışmasında, Osmanlı eğlence geleneğinde önemli yer teşkil eden köçek ve çengiye toplumsal cinsiyet kavramı aracılığıyla incelemiştir. Ersoy Çak, 2010 yılında yayımlanmış “Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında Türkiye'deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları” başlıklı makalesinde, feminist tartışmaların asıl nedeninin, kadın üzerine yapılan baskılar ve bu baskıların neden olduğunun açıklanması olduğuna ve feminist kuramın buradan ortaya çıktığına

değindir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında, kadın ve erkeğin müzik ve reklamlardan yola çıkarak medya içindeki yerleri incelenmiş, kadına ve erkeğe biçilen toplumsal pozisyonun ne olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Ersoy Çak'ın Beşiroğlu ile birlikte çalıştıkları, 2013 yılında yayımlanan "Avrupa müzik çalışmalarında kadın" başlıklı makalede, Avrupa müziğinde kadınların müzikteki rolünün nasıl olduğu, analizi ve değerlendirmelerine odaklanılmıştır. Ersoy Çak'ın 2018 yılında yayımlanan bir başka çalışmasında, toplumsal cinsiyetin neyi ifade ettiği üzerinde durularak, müzikoloji ve etnomüzikoloji alanlarında yapılan araştırmalardaki izleri ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan diğer müzik çalışmaları arasında İlknur Tunçdemir'in "Çoksesli müzik alanındaki kadın devlet sanatçıları" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezi sayılabilir. Tunçdemir, bu çalışmasında çok sesli müzik yaşamına katkıda bulunmuş kadın devlet sanatçılarını incelemiştir. Karabey Erişkin Deniz Müge'nin "Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerinin klasik batı müziği bestecilerinin mesleki yaşamlarına etkileri" başlığını taşıyan yayımlanmamış yüksek lisans tezinde ise kadın bestecilerin tarih boyunca yaşamış oldukları sorunlara değinilmiş ve günümüzde toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkek bestecilerin yaşamlarını nasıl etkilediği konusu ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, 11 kadın ve 11 erkek besteci ile görüşülmüş, toplumsal cinsiyet rollerinin hayatları üzerindeki etkilerinin neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Toplanan veriler, tarihsel arka plana yerleştirilerek Türkiye'deki kadın besteciler ile ilgili yorumlara yer verilmiştir. Bu bilgilere ek olarak yazar Cumhuriyet'in toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine bestecilik özelinde ne ölçüde ulaştığı incelemiştir. Ulaşılan kaynaklar ışığında Cumhuriyet dönemi Türk müzik kültürü yaşamına katkı sunmuş kadın sanatçılar yordalama yöntemi ile incelenmiş, kadın devlet sanatçılarının almış oldukları eğitim, eğitimcilik yönleri, Türk müziğine katkıları ve uluslararası müzik alanına ne tür katkılar sundukları üzerine araştırma yapılmıştır.

Keklik Kal, Ulusoy Yılmaz ve Bayburtlu, 2021 yılında yayımlanan "Türk müziği güftelerinde kadının temsiliyeti: Münir Nurettin Selçuk'un besteleri üzerine bir inceleme" (2021), başlıklı çalışmalarında ise Türkiye'de müzikoloji disipliniinde artış gösteren toplumsal cinsiyet çalışmalarına bir yenisini ekleyerek, Münir Nurettin Selçuk'un 84 eserinde kadın ifadelerinin neler olduğunu araştırmışlardır. 84 eser içerisinde kadın ifadeleri içerdiği tespit edilen 28 eserin makam, usul, form, güftekar açısından tasnifi yapılmış, elde edilen veriler grafiksel olarak gösterilmiştir.

1. Halk Müziğinde Toplumsal Cinsiyet

Kültürün gelecek nesillere aktarımında sanat önemli bir yere ve işleve sahiptir. Sanatın sessel boyutu olan müzik de kültür aktarımında etkilidir. Halk müziği, melodik açıdan olduğu kadar, söz unsuru açısından da kayda değer veriler içermektedir. Her toplumun geçmişini, yaşam biçimini, olaylara bakış açısını yansıtan diğer müzikler de insanın yaşamından kesitler sunar. Sadece insanların duygu ve düşüncelerini yansıtmakla kalmaz, bireylerin içinde yaşadığı toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı da sağlar. Halk müziği, özünden doğduğu toplumun özelliklerini yansıtmasının yanı sıra bireyler ve topluluklar arasında etkileşimi de sağlar. Halk müziğinin oluşumuna kaynaklık eden türkü sözlerinde motif, konu, tema vb. gibi kavramların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi önemlidir.

Dönmez ve Karaburun'un da (2013, s. 1085) ifade ettiği gibi, Anadolu ve Ortadoğu'nun genelinde halk müziği ürünlerinin ortak bir yönü bulunmaktadır, o da "türkü sözleri"dir. Türk halk müziğinin "tınlayan bir şiir" olarak sınıflandırılmasının ruhuna tamamen uygun olduğuna değinen Dönmez ve Karaburun, bunun nedenini sözlerin Türk halk müziğine duygu derinliği sağlayan en önemli unsurlardan biri olmasına bağlar. Müziğin toplumsal doğası göz önüne alındığında türkülerdeki bu etkili dil, yalnızca duygusal derinliğiyle sınırlı kalmayabilir, kişisel dünya ve başkalarıyla olan ilişkisi hakkında da bilgi verebilir. Bu durumun somut gerçekliği türkülerin müzikal yapısından çok sözlerinde yansıtılabilir (İrten, 2019, s. 62). Türk Halk

müziği sözleri incelendiği zaman, icra edilen bölgeye, yöreye ilişkin kaynak ve bilimsel ipuçları verdiği görülür (Yöre, 2012, s. 566).

Türkülerde toplumsal cinsiyet ile ilgili yapılan bazı çalışmalar incelendiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Bu kapsamda yapılan ilk bilimsel çalışmalardan biri Fazıla Terzi'ye aittir. Terzi, 1992 yılında yayımlanan “Çayıralan ilçe merkezi kadın ağız ağıtlar” başlıklı tezinde, Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri arasında yer alan Çayıralan ilçesinde yaşayan kadınların, bu üç ilin kültürel özelliklerini içinde barındıran ağıtları nasıl icra ettiklerini incelemiştir. Bu kapsamda, deşifre edilen 38 ezgi notaya alınarak söz ritim ve dizi yapısı bakımından ele alınmış, elde edilen sonuçlara göre sınıflara ayrılarak grafiklerle gösterilmiştir.

Ayşegül Aral Kuzlu, “Thm’de kadın ağız türkülerin müzikal ve edebi özelliklerinin incelenmesi” (1999) başlıklı yüksek lisans tezinde türkülerini icra eden kişinin ve bölgenin izlerini taşımasına değinerek, Türk halk müziğinde kadının konumuna değinir. Sadece kadınlardan oluşan ortamlarda icra edilen türküler üzerine yoğunlaşır. Dikkati çeken bir diğer çalışma, Şenel Önalı’nın 1998 yılında tamamladığı, Muğla yöresindeki sözlü sözsüz kadın zeybek havalarına yer verdiği, “Muğla merkezinde kadın zeybek havaları” başlıklı çalışmasıdır. Çalışma kapsamında; efelik, zeybeklik tanımlarına, tarihçelerine ve oyunlarına yer verilmiş, kadın zeybeği; makam, usul, tezene motifleri, edebi yönlerden incelenmiştir. Türkülerde kadın temasını ele alan bir diğer çalışma, Gülcan Kaya’nın “Halk türkülerinde kadının konumu” başlıklı yüksek lisans tezidir. 1999 yılında tamamlanan çalışma kapsamında, müzikte kadının yeri, kadın kimliğinin duygu ve düşüncelerinin, yaratıcılığının, dilinin, dünyaya bakışının türkülerde yansımaları incelenmiştir. Çalışmada, kadının konumunun birçok faktörden etkilendiği, kadının yalnızlaştırıldığı, geri konuma itildiği, duygularını türkülerle dile getirdiği ifade edilir.

Türkülerin sözleri incelendiği zaman kadının toplum içerisindeki yeri ve önemi hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Halk Müziğinde kadın temaları; hem erkek ağızlı, hem kadın ağızlı türkülerde karşımıza çıkar. TRT halk müziği repertuarı incelendiği zaman Türkiye’de erkek ağzından kadına karşı yakılan türkülerin daha fazla olduğu görülür (İstanbul, 2014, s.10). Kadınların varlığını gördüğümüz kadın ağzından yakılmış türkülerin de duygu ve düşüncelerin kaynağı yine kadınlardır (Yılmaz, 2003, s. 20). Türkü sözlerinden yola çıkılarak yapılan toplumsal cinsiyet, kadın temalı çalışmalar incelendiğinde şu çalışmalar dikkati çeker; Hanife Nalan Genç 2000 yılında yayımlanmış, “Kadın, şiddet ve bazı türkülerdeki yansımaları” adlı makalesinde, türkülerde kadına yönelik şiddet ve yansımalarını ele almıştır. Ulusoy Yılmaz, Keklik Kal ve Bayburtlu, 2021 yılında yayımlanan “Halk türkülerinin içinde varlığını sürdüren şiddet çağrışımlı ifadeler” başlığını taşıyan çalışmalarında şiddet kavramının nasıl tanımlandığına değinerek TRT repertuarında yer alan 6517 türkünün sözlerini inceleyerek şiddet içeren ifadelerin geçtiği 1406 türkü tespit etmişlerdir. Şiddet ifadesi içeren 1406 halk türküsü; türüne, bölgesine, şiddet boyutlarına ve şiddet çağrışımı içeren ifadelere göre incelenen çalışma kapsamında türkülerde kadına ilişkin şiddet içeren ifadeler değinilmiştir.

Halk türkülerinde kadın konusuyla ilgili yapılan bir diğer çalışma Tuğçe Erdal’a aittir. Erkek Ağızlı Türkülerde Kadın İmajı başlığıyla 2011 yılında yayımlanan çalışma kapsamında Erdal, TRT’nin üç ciltten oluşan erkek ağzından otuz türküyü feminist bakış açısıyla incelemiştir. Dikkati çeken bir başka çalışma, 2014 yılında doktora tezi olarak Serenat İstanbul tarafından çalışılmıştır. Çalışmada 7 bölgeden random yöntemi ile seçilen 2000 türkü ele alınmış, türkülerde geçen kadın kimliğine ilişkin ifadeler incelenmiştir. Begüm Kurt 2018 yılında yayımlanan çalışmasında ise. Malatya yöresine ait 300 türkünün metinlerini toplumsal cinsiyet bağlamında ele almış, Malatya türkülerinde kadın-erkek değer algısının yerinin saptamaya çalışmıştır.

Türkü sözlerinde kadınlar; fiziki özellikleri, aksesuarları, giyim kuşamı, farklı toplumsal rolleri ile yer alır. Kimi türkülerde kadını yeren, kiminde ise öven ifadeler rastlanır. Kadının türkülerdeki betimlemelerini konu alan bu çalışma, Erzurum türkülerinin sözlerinde kadın temasının nasıl ele alındığı sorusundan yola çıkarak yapılandırılmıştır. Bu kapsamda, TRT halk

müziği repertuarında yer alan Erzurum türküleri incelenmiş, sözlerinde kadına ilişkin ifadeler içeren türküler hava, ağız, kadına uygun görülen roller, semboller, hitap şekilleri açısından ele alınarak grafik/tablo şeklinde gösterilmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışmada, TRT halk müziği repertuarında yer alan Erzurum yöresi türküleri içerik analizi yöntemine dayanarak incelenmiştir. İçerik analizi, sosyolojik ve kültürel araştırmalarda hem nicel, hem nitel araştırma çerçevesinde uzun yıllardır kullanılmaktadır. İçerik analizi, kültürel formların analizinde en uygun araştırma tekniği olarak kabul edilir (Babbie, 1998, s. 332). İçerik analizi, bir metnin iletildiği sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler ve temalardan oluşan içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir; burada içeriği analiz edilecek olan metin, kitap, gazete, dergi, reklam, söylev, resmî belge, film, video kaydı, marş ve şarkı sözleri gibi bir iletişim ortamı görevi gören her türlü yazılı, görsel ya da sözlü öğedir (Neuman, 2006, s. 466).

İçerik analizi yöntemine göre incelenen 268'i kırık hava, 40'ı uzun hava olan TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine ait 308 türküden, içinde kadına yönelik ifade içeren toplam 167 halk türküsü tespit edilmiştir. Bu ifadeler; kadına ilişkin sembol, hitap şekli, kadına uygun görülen roller dikkate alınarak saptanmıştır. Çalışma kapsamında; kadın ilişkili ifadeler içeren türkülerin, genel türkü sayısına oranı, makam ve usul dağılımı, kadına ilişkin ifadeler tablo ve grafiklerle sayısal olarak gösterilmiştir.

3. Bulgular

Çalışma kapsamında, TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine ait 308 türkü (268 kırık hava, 40 uzun hava) incelenmiştir. İncelenen türkü sözlerinin içinde kadına ilişkin ifadeler içeren 167 türkü saptanmıştır. Çalışma içinde, bu türkülerin; kırık hava, uzun hava, makam, usul, ağız, türkü sözlerinde kadına biçilen roller, kadına ilişkin ifadeler yönüyle incelenmesiyle elde edilen sayısal veriler tablo ve grafikler şeklinde açıklamalarıyla birlikte sunulmuştur.

Tablo 1. Sözlerinde kadına ilişkin ifadeler saptanan, TRT repertuarında Erzurum yöresine kayıtlı türkülerin listesi

Eser No	Türkünün İlk Mısrası	Rep. No
1	A güzel dolan da gel	1487
2	Acem ülkesinde eyleştim galdım	1370
3	Adalardan çıktım yayan	775
4	Akça ferikler ince ferikler	938
5	Al attı yeşil kolan	408
6	Al işli gey al eyle	1405
7	Al mendilim kaldı kaya başında	2765
8	Al şalım mavi şalım	1692
9	Al yeşil giymiş allanır	511
10	Arabam mazıdır	1224
11	Aras aras han aras	410
12	Ardahan'dan gelen katar	4184
13	Aşağı mehlenin allı gelini	2383
14	Aşığam ben sana	4667
15	Aşşahdan gelirem yüküm eriktir	1416
16	Ay ağalar ay gaziler	3711
17	Ay akşamdan ışığıdır	97
18	Ay aydıdır ayılmaz	2047
19	Aya bak nice gider	240
79	Bade içerler nazıman	1495
80	Bağa gel bostana gel	3354
81	Bahçayı bellediler	1253
82	Belle beni bellerinen	2557

Tablo 1 (Devamı). Sözlerinde kadına ilişkin ifadeler saptanan, TRT repertuarında Erzurum yöresine kayıtlı türkülerin listesi

83	Ben bir kavak yol üstüne biterem	1363
84	Ben çaya indim çay kara daşlar	196
85	Ben razı değilem hicrana	3981
86	Bir bostan ektim pazı	2663
87	Bir dilim iki dilim üç dilim elma	2202
88	Bir elinde nargile	416
89	Bir gurşun atacağım	1256
90	Bir gül ektim duvara	2270
91	Bir ince yağmur yağar	2911
92	Bu dere buz bağlamış	4955
93	Bu derenin geveni hay lilim hoy	1105
94	Bu gece ay doğacak	1216
95	Bu göçü burdan yükledim	2913
96	Bu tepe pulli tepe	1984
97	Bülbülümün kafesi	1928
98	Cigara attım yara	3498
99	Çayır ince biçemedim	3947
20	Çayıra serdim halı vay dilo dilo	3550
21	Çekmecemin kilidi	549
22	Çelik pazarında ufacak taşlar	466
23	Çıgırık benim tel benim	1790
24	Çıktım eşiğe bugün	1861
25	Çıktım kerpiç duvara	1515
26	Çıktım tandır başına	2481
27	Çift beyaz güvercin olsam	1314
28	Çimene basma yârim	1505
29	Çitin ucu değirmi	3795
30	Dağda darı harmanı	1218
21	Daldala daldala dal ben olaydım	1221
32	Daldalan daldalan daldan aşağı	557
33	Damda duran bir gelin	3206
34	Değirmen üstü çiçek ölürem kızlar	1848
35	Denizin kenarında	1518
36	Derede gum gaynıyor	2068
37	Deriko'nun düzleri	1489
38	Durna sesi geliyor	3644
38	Ektiğim yonca	1285
40	Ela gözlüm ben bu elden gidersem	2928
41	Eledim eledim höllük eledim	1299
42	Eledir oğul eledir ha bu diyar	3036
43	Elinde süt küleği bir kaş bir göz	178
44	Elma attım yuvarlandı	2433
45	Erzurum bir diktendir	753
46	Erzurum ovaları şal gara şalvar	2152
47	Erzurum vilayet geyrek gariyesi	3948
48	Erzurum'dan Kemah'tan delloy	2687
49	Erzurum'un dağında	3229
50	Eşiğin altında çift ilan öter	1264
51	Evlerinin önü harman yol üstü	1286
52	Evlerinin önü yoldur	1296
53	Galalıyam galalı	1040
54	Gar yağar bardan bardan	1259
55	Gara camışları vurdum bayıra	1516

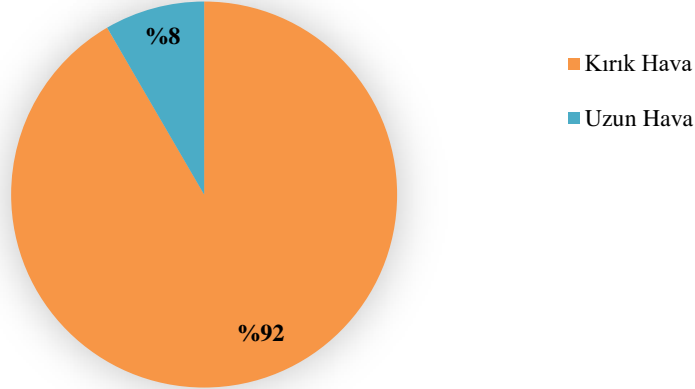
Tablo 1 (Devamı). Sözlerinde kadına ilişkin ifadeler saptanan, TRT repertuarında Erzurum yöresine kayıtlı türkülerin listesi

56	Gara çuhalım oğlan	1215
57	Gars'ın önüne gar yağmış	85
58	Garşıda elmalıklar	2559
59	Gaşlarında har mı var	2558
60	Gayalar direk direk	1252
61	Gedikde duvak allanır	1222
62	Gel gidelim sevdiğim	1249
63	Get o dağdan kar getir	1992
64	Geydiğim aldır	654
65	Giderim bu düzünen	1042
66	Gine bugün yaralandım	1076
67	Git gelemem işim var	1589
68	Gönül der yar diyarı	2326
69	Guşburnu pürlenir mi	4678
70	Gülahmet'te dar sokakta evim var	3984
71	Gülenber sağar goyuni	1588
72	Gülistan'da bir gülüm var	1456
73	Güzeller bezenmiş toya giderler	3792
74	Haziran'lı temmuz'u getirdik dize	3410
75	Hele dadaş hoşmusan	4289
76	İki dağın arasında kalmışam	1152
77	İndim saman almaya	1993
78	İndim şoğër başına	4682
100	Kağıttan biberim var	1755
101	Kağızman	750
102	Kağızman'a ısmarladım nar gele	1754
103	Kale kaleye karşı	737
104	Kaleden indim düze	4063
105	Kalk gidelim şöylesine	1776
106	Kapıda gavun yerler	2158
107	Karanfilem budam budam budama	739
108	Karanfili gül dalına değende	1696
109	Karşı geçeye geçerem	1721
110	Karşıda hayvalıklar	849
111	Karşıda üzüm kara	1722
112	Kavak uzanır gider	1626
113	Kavurma koydum tasa	1715
114	Kelo gurban söyleme	1250
115	Kırmızı gül demet demet	1175
116	Köylü kızı çayda gezer	1525
117	Köylük yerden köşk gider	1693
118	Kuşburnu pürlenir mi	3388
119	Kutuda kara biber	181
120	Maral sen güzelsin alı neylersin	614
121	Mavi yelek mor düğme	798
122	Mendilimde tuz taşı	3226
123	Narman kazasında bir gelin	3875
124	Ne güzel oğlan	3666
125	O yaylalar yaylalar	2737
126	Ocak başında leğen	3496
127	Pınar başından bulanır	2340

Tablo 1 (Devamı). Sözlerinde kadına ilişkin ifadeler saptanan, TRT repertuarında Erzurum yöresine kayıtlı türkülerin listesi

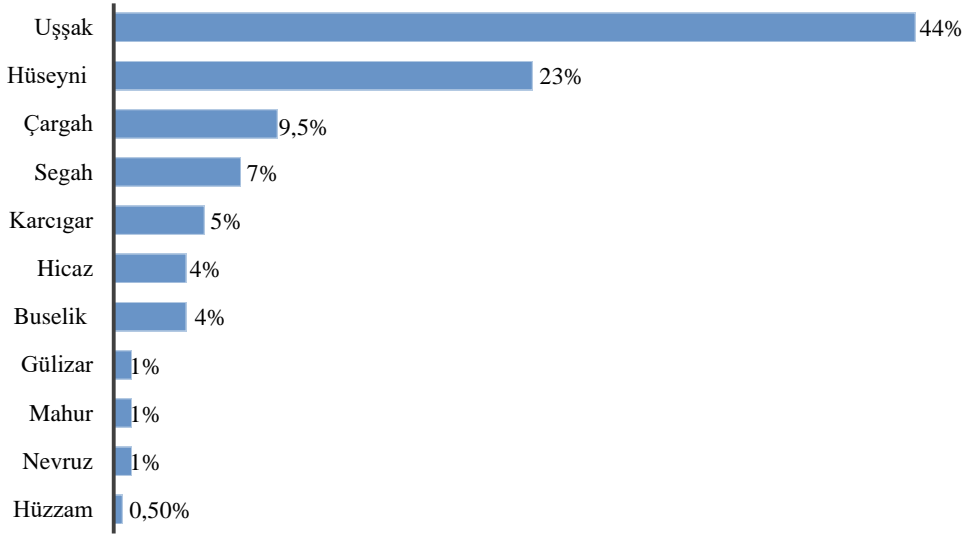
128	Pınarın başı güzel	3499
129	Sarı babuç tabanda	1781
130	Sarı gızı aldım çıktım yaylaya	1402
131	Sarı kız dediğin bir ince kızdır	812
132	Sarı kızın ayağında kundura	813
133	Seherde bir bülbül öter yarın	604
134	Siyah zülfün deste deste	2092
135	Su bağlasam gelir mi	1678
136	Su gelir ark uyanır	571
137	Suda balık yan gider	807
138	Şad ol deli gönül müjdeler olsun	4135
139	Şafak söktü yine sunam uyanmaz	3163
140	Şenkaya'ya vardım saat bir idi	805
141	Tarıdan diledim bu kadar dilek	2224
142	Tarla tumbu yumuşak	1220
143	Taşa çaldım namusumu arımı	762
144	Tello gider yan gider	1669
145	Tutam yar elinden tutam	3059
146	Un elerler eleğinen	3411
147	Uykudan uyanmış gözleri bir hoş	104
148	Yayla suyu yan gider	3475
149	Yemenim turalıdır	2169
150	Yılan akar gamışa	1219
151	Yol aşağı düz gider	2930
152	Yoncayı bellediler	1695
153	Yükü yükledim kediye	2370
Uzun Havalar		
Eser No	Türkünün İlk Mısrası	Rep. No
1	Ay doğmasın bizim eller ürüşan	956
2	Aşığın tarihi geldi yaklaştı	46
3	Ağaver'in taşları	551
4	Bana gam yutturdu sehpayı hicran	557
5	Bir havar eyleyin elden ellere	1044
6	Erzurum'lu gelin düştü aklıma	940
7	Göçer iken bir kız aldım göçerden	833
8	Güzellerde sen güzelsin yareler oldu	234
9	Havaidir deli gönül havai	238
10	Hozan dağlar daşlıdır	955
11	Huma kuşu yükseklerden seslenir	246
12	İki bülbül figan eder bir güle	652
13	Öyle bir güzelin derdi var bende	852
14	Senelerce sevdiğine ağlayan	938

Grafik 1. Erzurum yöresine kayıtlı, kadına ilişkin ifadeler içeren türkülerin kırık hava, uzun hava dağılımı

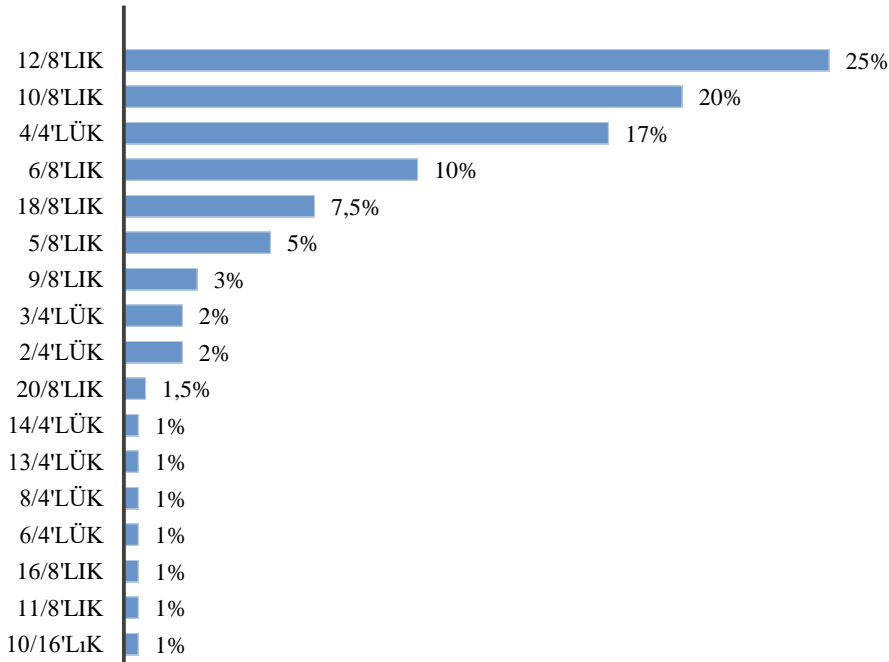
TRT repertuarında yer alan, sözlerinde kadına ilişkin ifadelerin geçtiği Erzurum yöresine ait 167 türkü kırık hava, uzun hava açısından incelendiğinde; 153'ünün (türkü) kırık hava, 14'ünün de (türkü) uzun hava olduğu saptanmıştır. Verilerin yüzde ifadeleri Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 2. Erzurum yöresine kayıtlı, kadına ilişkin ifadeler içeren türkülerin makam dağılımı

TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine ait 308 türkünün incelemesi neticesinde kadın ifadesi içeren 167 türkü tespit edilmiştir. Tespit edilen bu türküler makamsal olarak incelendiğinde; en çok (70 türkü) Uşşak makamının, onu takiben (37 türkü) Hüseyini makamının, (14 türkü) Çargâh makamının, (11 türkü) Segâh makamının, (8 türkü) Karcıgar makamının, (7 türkü) Buselik makamının ve (7 türkü) Hicaz makamının kullanıldığı saptanmıştır. En az kullanılan makamlar; (2 türkü) Nevruz makamı, (2 türkü) Mahur makamı, (2 türkü) Gülizar makamı, (1 türkü) Hüzzam makamıdır. Grafik 2'de yüzde olarak gösterilen makamsal dağılıma göre %44 türkü ile en çok Uşşak makamında, %0,50 ile de en az Hüzzam makamında türkünün kadına ilişkin ifadeler içerdiği saptanmıştır.

Grafik 3. Erzurum yöresine kayıtlı, kadına ilişkin ifadeler içeren türkülerin usul dağılımı

TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine kayıtlı 308 türküde tespit edilen 167 kadın ifadesi içeren türkünün usul dağılımı şöyledir; 48 türkü 12/8'lik, 38 türkü 10/8'lik, 33 türkü 4/4'lük, 20 türkü 6/8'lik, 13 türkü 18/8'lik, 10 türkü 5/8'lik usule sahiptir. Ayrıca 9/8' lik usulde 5 türkü, 2/4'lük usulde 4 türkü, 3/4'lük usulde 4 türkü, 20/8'lik usulde 2 türkü saptanmıştır. Birer türkü ile 10/16'lık, 11/8'lik, 16/8'lik, 6/4'lük, 8/4'lük, 13/4'lük, 14/4'lük usullerin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre en çok 48 türkü ile 12/8'lik usulde, en az ise 10/16'lik, 11/8'lik, 16/8'lik, 6/4'lük, 8/4'lük, 13/4'lük, 14/4'lük usullerde kadına ilişkin ifadeler saptanmıştır.

Grafik 2'de ve Grafik 3'te yer alan veriler doğrultusunda kadına ilişkin ifadenin en çok kullanıldığı makam ve usulü içeren türküler tespit edilmiştir. Repertuar numarası 1518 *Denizin Kenarında Dönüyor Elek* türküsü bu türkülerden birine örnek olarak verilebilir.

Şekil 1. "Denizin Kenarında Dönüyor Elek" türküsü

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1518
İNCELEME TARİHİ: 15-2-1978

DERLEYEN
AHMET YAMACI

YÖRESİ
ERZURUM-Aşkale

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
AGA TAŞTAN

DENİZİN KENARINDA DÖNÜYOR ELEK

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

SÜRESİ: 1. : 02

uyul

DE Nİ ZİN KE NA RIN DA DÖ NÜ YO RE LE K DÖ NU YOR
GI DE RİM EY LE BE Nİ ZÜ L LÜ FÜ NE BAĞ LA BE Nİ
BAK GI DE NE BO YU BEN ZER Fİ DA NA

ÇAR SI DA BİR KIZ GÖR ÖM E LİN DE FE NER YA Nİ YOR
ZİL Fİ NEY LE ME Zİ SE GE R DA NA BAĞ LA BE Nİ
HEM SE NE GUR BA NO LAM HE M SE NİN LE GI DE NE

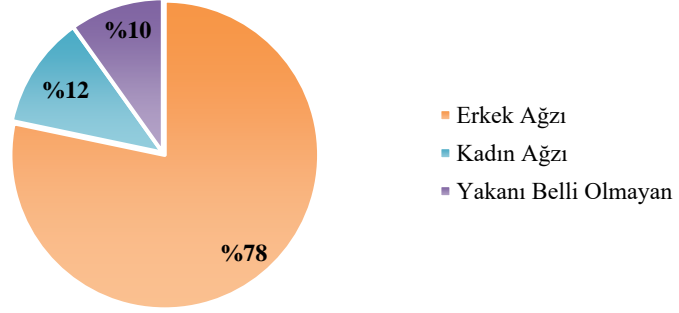
1
DENİZİN KENARINDA DÖNÜYOR ELEK DÖNÜYOR
ÇARŞIDA BİR KIZ GÖRDÜM ELİNDE FENER YANIYOR

2
GİDERİM EYLE BENİ ZİL FİNE BAĞLA BENİ
ZİL FİN EYLEMEZ İSE GERDANA BAĞLA BENİ

3
GİDENE BAK GİDENE BOYU BENZER FİDANA
HEM SENE GURBAN OLAM HE M SENİNLE GİDENE

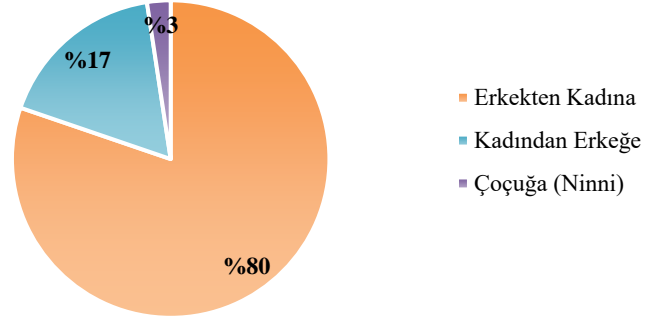
Erkek ağzından kadına yakılmış olan bu türküde, kadına hem sevgili rolü biçilmiş, hem de kadının fiziki özelliklerinden bahsedildiği görülür.

Grafik 4. Erzurum yöresine kayıtlı, kadına ilişkin ifadeler içeren türkülerin ağız özelliklerine göre dağılımı

Grafik 4'te de görüleceği üzere, kadın ifadesi içeren Erzurum türküleri ağız yönüyle incelendiğinde, 134 türkünün erkek ağzından yakıldığı görülür. Kadın ağzından yakılan türkü sayısı 18, yakarı belli olmayan türkü sayısı 15'tir. Bu tespitlere göre; kadın ifadesi içeren türküler büyük bir oranda erkek ağzına sahiptir.

Grafik 5. Erzurum yöresine kayıtlı, kadına ilişkin ifadeler içeren türkülerin kime yakıldığına göre dağılım

Grafik 5'te görüleceği üzere 134 türkü ile en fazla erkekten kadına yakıldığı tespit edilmiştir. 29 türkünün kadın ağzından erkeğe yakılan türkülerin 29 türkü ile ikinci sırada yer aldığı, 4 türkünün ise annenin çocuğuna karşı söylediği ninniler olduğu saptanmıştır.

3.1. Erzurum Türkülerinde Kadına Biçilen Roller ve Kadına İlişkin Aksesuarlar

Toplumsal cinsiyet, kişilerin gerek kültürel gerek toplumsal açıdan anlamlandırılmalarını sağlayan rolleri belirler. Bu kapsamda, Erzurum türkülerinde tespit edilen kadına ve erkeğe biçilen roller Tablo 2'de gösterilmektedir. Çalışma kapsamında kadına ilişkin ifadelerin yer aldığı türküler; kadına ilişkin fiziki özellikler, kadına ait eşyalar, farklı temalar kapsamında hangi türkülerde yer aldığına ilişkin veriler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2. Erzurum yöresi türkülerinde kadına biçilen roller

	Tema (Eser No)
Erkeğin gözünden kadına biçilen roller	Sevgili: (5), (6), (7), (10), (11), (14), (16), (17), (18), (20), (22), (23), (26), (27), (28), (29), (30), (31), (32), (34), (35), 36, 37, 38, (41), (44), (45), (51), (53), (55), (57), (58), (63), (65), (66), (69), (70), (71), (72), (75), (82), (83), (87), (96), (100) (102), (103), (106), (108), (109), (111), (114), (116), (117), (119), (122), (125), (126), (127), (128), (129), (130), (135), (137), (138), (139), (140), (141), (144), (145), (147), (148), (149), (150), (151), (Eser 152), (153), (154), (156), (157), (158), (159), (160), (161), (162), (163), (164), (165), (167)
Kadının gözünden erkeğe biçilen roller	Sevgili: (12), (4), (26), (34), (37), (38), (42), (63), (83), (110), (114), (118), (124), (142), (146)

TRT repertuarı Erzurum yöresi türkülerinin 268 tanesi kırık, 40 tanesi uzun hava olmak üzere toplamda 308 türkünün sözlerinin incelemesi neticesinde Erkeğin Gözünden Kadına Biçilen Rollerde 89 türkü olduğu, kadının gözünden erkeğe biçilen rollerde 15 türkü olduğu sonucuna varılmıştır. Tablo 2’de Erzurum türkülerinde kadına biçilen rollerin sevgili, eş, anne ve gelin rolleri olduğu görülmektedir. Rollerin hangi türkülerde geçtiği Tablo 1’de yer alan numaralandırmaya göre verilmiştir. Roller açısından incelendiğinde genel olarak erkek ağzından kadına ilişkin ifadelerin olduğu 134 türküde % 80 lik oranla *Sevgili* rolünde olduğu, onu takiben kadın ağzından erkeğe ilişkin ifadelerin ise 17’ lik orana sahip *Sevgili* rolünde olduğuna ve % 3’ lük oranla *Çocuğa (Ninni)* rollerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre Erzurum türkülerinde kadına biçilen en ağırlıklı rolün Sevgili ve Anne olduğu görülmektedir. Bu durum yaşam biçimi, coğrafi konum ve kültürel etnisitenin etkisi şeklinde açıklanabilmekte, toplumsal cinsiyet bağlamında yöre toplumunun kadına bakış açısı konusunda bize fikir vermektedir. Gelin, Sevgili ve Anne rollerine ilişkin örnek türkü sözleri şunlardır;

Gelin Rolü: Damda Duran Bir Gelin / Kemere Koymuş Elin / Kızına Nazarlık Olmaz / Ah Dinim İmanım Gelin

Sevgili Rolü: Mavi Yelek Mor Düğme / Gine Düşdün Gönlüme / Her Gönlüme Düşende / Kan Damlar Yüreğime

Anne Rolü: Adalardan Çıktım Yayan / Gardaş Atlı Bacı Yayan / Di Gel Bu Dertlere Dayan / Nenni Nenni Nenni Nenni / Nenni Nenni Nenni Bebek Ey / Bebeğin Beşiği Çamdan / Yuvarlandı Düştü Damdan / Bey Babası Gelir Van'dan

Tablo 3. Erzurum türkülerinde geçen kadına ilişkin ifadeler

Erkeğin gözünden kadının fiziki özelliklerini içeren türküler	Endam (Eser 1), Boy Pos (Eser 2) Ferik: Taze, Genç (Eser 4), Ferik (Eser 15), Zülûf Saç (Eser 21), Yaş (Eser 24), Zilif : Saç, Zülûf (Eser 56), Kaşlar (Eser 59), Ela Gözlüm (Eser 61) Sedef Tırnak (Eser 68), Barmağı Şişmiş (Eser 69), Yaş (Eser 70), Fidan Boy (Eser 73), Ah Yine Bu Gözler Gara Gözler (Eser 79), Gaşlarında Har Mı Var Al Yanakta Bal Mı Var (Eser 80), Yanağ, Dodağ (Eser 94), Ela Gözlü Kız (Eser 104), Göz Kaç (Eser 105), Yüz (Eser 107), Elma Gibi Yanağı (Eser 112), Boyda Kısa (Eser 113), Ela Gözlüm (Eser 61), Gaytan Bıyıklı Yar (Eser 84), Kirpiği Kaşı (Eser 128), Kaş, Göz, Dil, Diş (Eser 133), Zülûf (Eser 134), Saç Zülûf (Eser 135), Kaş Kırpık (Eser 136), Kaş Göz (Eser 150), Dodağımdan (Eser 154), Suna Boylum (Eser 162), Kaşlar(Eser 163),
Türkülerde kadına ait aksesuar geçen kıyafet/ aksesuar	Kolan (Eser 5), Şal (Eser 8), Hızma (Eser 9), Vala (Eser 13), Altın Yüzük (Eser 25), Puşu : Bir Tür Baş Örtüsü (Eser 39), Kadifeden Fistan (Eser 43), Elmas Küpe (Eser 47), İpek Şal (Eser 48), Mendil (Eser 49), Sedef Düğme (Eser 50), Acem Kuşağı (Eser 52), Kemer (Eser 54), Şal Gara Şalvar Gara (Eser 67), Vala: İpekten Dokunmuş, İnce Baş Örtüsü (Eser 74), Çuha : Tüysüz, İnce, Sık Dokunmuş Yün Kumaş (Eser 77), Vala: Baş Örtüsü (Eser 78), Geydiğim Aldır (Eser 85), Örtü (Eser 86), Gergef: Üzerine Kumaş (Eser 88), Mendil (Eser 90), Peçe (Eser 91), Boyuna Bosuna (Eser 92), Golbağı (Eser 98), Mendil (Eser 99), Gümüş Kemer, İnci (Eser 101), Şal (Eser 120), Mavi Yelek Mor Düğme (Eser 121), Mendil (Eser 122), Zubun : Üç Etekli Kadın Elbisesi Sızık : Kadın İç Gömleği, İçlik Yaşamak : Baş Örtüsü (Eser 123), Yemeni (Eser 131), Kundura (Eser 132), Marhama, (Eser 136), Yemen (Eser 149), Leçek: Baş Örtüsü (Eser 155),

Tablo 3. Erzurum türkülerinde geçen kadına ilişkin ifadeler

Benzetme	Taze Gonca Bir Gülüm Var (Eser 93), Balam, Kuzum (Eser 95), Maral (Eser 131), Kömür Gözülü (Eser 143), Kuş (Eser 166), Kara Kız Kurbanın Olm (Eser 19), Fidan Boylum (Eser 40), Sevdiğim Gonca (Eser 60), O Meral O Ceylan (Eser 64),
Ayrılık teması	Biz Nasıl Gavuşalım, Beni Sana Vermezler (Eser 8), Bu Gara Bahtıma Küsmüş Giderem (Eser 76), Yar Orada Ben Burda (Eser 81),
Sitem/isteksiz evlilik teması	Ana Beni Bir Kötüye Verdiler (Ey) Verdiler De Günahıma Girdiler (Ey) (Eser 97),
Erkeğin gözünden kadına övgü ve övülen yer	Ela Gözler (Eser 33), Bezenmek: Süslenmek (Eser 46),
Anne teması	Bebeğin Beşiği (Eser 3), Çocuk Sevgisi (Eser 62), Beşikte Bebek Uyandı (Eser 65), Yavruma Uyku Gelir (Eser 89), Çocuk Sevgisi (Eser 115),
Anne ve baba sevgisi	Uçun Guşlar Ben Anama Anama Hem Anama Hem Babama (Eser 72)

Tablo 3'te yer alan türkülerdeki numaralandırma Tablo 1 dikkate alınarak yapılmıştır. Erkeğin gözünden kadının fiziki özelliklerine atıf yapan 32 türkü olduğu, bunların kadının kaşı, gözü, boyu, posu, endamı vb.. özelliklerden bahsettiği tespit edilmiştir. Türkülerin incelenmesi neticesinde kadına ait kıyafet/ aksesuar “kadın elbisesi, kadın gömleği, yaşmak (başörtüsü), yelek, puşu (bir tür başörtüsü), fistan, küpe” vb. gibi kadına ait aksesuarları içeren 35 türkü olduğu saptanmıştır. Erkek ağzından kadın benzetmesinde ise, taze gonca bir gülüm var, balam, kuzum, maral, kömür gözülü, kuş, gibi benzetmelerin olduğu 9 türkü tespit edilmiştir. Kadına biçilen diğer bir rol ise annelik olduğu 5 türkü tespit edilmiştir. 308 türkü içinden 167 türkünün, kadın teması olduğu saptanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Toplumumuzda kadına anne, ev kadını, sevgili, eş gibi roller yüklenmiş, kadınlara atfedilen bu roller türkü sözlerinde yansımaları bulmuştur. Kadının giyimi, kullandığı aksesuarlar da türkü sözlerinde yerini almıştır. Halk Müziğinde kadına ilişkin ifadeler; erkek ağzından kadına, kadın ağzından erkeğe, kadın ağzından kadına, kadın ağzından çocuğuna söylenen türküler olarak farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Bu türkülerde aşk, sevgi, fiziki özellik, hasret, sitem, ayrılık, acı, gözler, boy, sevda temaları konu olarak işlenmiştir.

Türkülerde kadının yerini ele alan bu çalışmada TRT repertuarına kayıtlı 308 Erzurum türküsünün sözleri incelenmiş, 167 türküde kadına ilişkin ifadeler saptanmıştır. TRT repertuarındaki kadın temalı 167 türkü incelendiğinde, Erzurum yöresinde bulunan türkülerde kadın temaları içeren en çok 153 türkü ile kırık hava, en az ise 14 türkü ile uzun hava bulunmaktadır. TRT repertuarında Erzurum yöresine ait kırık havaların yüzdelik değeri kadın ifadeleri içeren türküler oranla repertuarın %64'ünü oluşturmaktadır, genel repertuar dikkate alındığında ise kadın ifadesi içeren kırık havaların oranının %36 olduğu sonucuna varılmıştır. Erzurum yöresine ait uzun havaların yüzdelik değeri kadın ifadeleri içeren türküler oranla repertuarın %74'ünü, kadın ifadesi içeren uzun havaların yüzdelik oranı ise %26'dır. Erzurum yöresi türkülerinde birçok tema barındırmaktadır. Bunlar; yiğitlik, mertlik, aşk, sevda, ağıt, hasretlik, kahramanlık, vb.. gibi duyguları içeren temalardır. TRT repertuarı incelendiğinde ise yörede erkek ağzından sevdiği kadına yakılan türkülerin ve kadın ağzından sevdiği erkeğe karşı yakılan türkülerin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bunun sebebi ise Doğu Anadolu bölgesi, Erzurum yöresi karakteristik özellikleri dikkate alındığında ve türkü sözleri içerisinde de görüldüğü üzere repertuarda yer alan türkülerin Sevda Aşk temalarının büyük bir bölümü oluşturduğu görülmektedir.

TRT repertuarına kayıtlı Erzurum türkülerinde kadına ilişkin ifadeler içeren türkülerin makamsal analizinde ise, en çok %44 (70 türkü) ile Uşşak makamı, en az ise % 1 (2 türkü) ile Nevruz makamı, % 1 (2 türkü) Mahur makamı, % 1 (2 türkü) Gülizar makamı, % 0,5 ile (1 türkü) Hüzzam makamları olduğu saptanmıştır. Bunun sebebi ise Erzurum yöresi türkülerinin genel olarak 4 veya 5 sestem oluşması ve yöre türkülerinin 1 oktav olan türküler çok

az olmasıdır. Yöre türküleri TRT repertuarı dikkate alındığında ise genellikle Uşşak, Hüseyini ve Çargâh makamında seyreden türkülerin yoğunluğu bilinmektedir.

TRT repertuarına kayıtlı Erzurum türkülerinde kadın temalı türkülerde; en çok % 26 (48 türkü) ile 12/8' lik, % 21 (38 türkü) ile 10/8' lik, % 18 (33 türkü) ile 4/4' lük, en az ise % 1 (1 türkü) ile 10/16' lik, % 1 (1 türkü) ile 11/8' lik, 16/8' lik % 1 (1 türkü) ile, 6/4' lük % 1 (1 türkü) ile, 8/4' lük % 1 (1 türkü) ile, 13/4' lük % 1 (1 türkü) ile, % 1 (1 türkü) ile 14/4' lük usulde olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda belirtilen usuller halk müziği repertuarında birçok yörede rastlanılabilecek usullerdir. Fakat Erzurum yöresinde ise farklılıklar göstermektedir. 12/8' lik türkülerin tamamı seveda, aşk temalı türkülerdir ve usul oranı açısından en çok türkü oranına sahiptir. En az oran ise Ninni temalı 4 türkü bulunmaktadır bu türkülerin usul kalıpları ise; 4/4 ve 13/4 olarak tespit edilmiştir.

TRT repertuarına kayıtlı Erzurum türkülerinde kadın temalı erkek ağzından yakılmış türkülerde kadınların “güzelliği, fiziki özelliği, sevgisi, aşkı, özlem ve hasret” gibi konuları tema edindiği görülmüştür. 25 türküde yer alan aksesuarlar ise “mendil, şal, hızma, altın yüzük, puşu, fistan, küpe, sedef düğme, acem kuşağı, başörtüsü” gibi aksesuarların türkü sözlerinde olduğu saptanmıştır. Erzurum yöresinde ise coğrafi koşulların sert olması kış aylarının sert geçmesi sebebi ile kadınlar genellikle puşu, fistan, başörtüsü, ehram gibi giysileri soğuktan korunmak için giymektedir. Bu duruma paralel olarak, türkü sözlerinde erkeklerin sevdiği, âşık olduğu kadını veya karşılaştığı bir kadını tasvir etmek için kullanıldığı görülür.

Yapılan araştırmada Erzurum türkülerinde kadına en çok biçilen rollerin sevgililik, eş olması dikkati çeken bir sonuçtur. En çok % 78' lik oran ile (119 türküde) görüldüğü üzere erkeğin sevdiği kadına, eşine karşı söylediği türkülerde bu rolü görmek mümkündür. Kadının sevdiği erkeğe söylediği türkülerde ise bu oran 18 türkü ile %12'dir. Erkek ağzından yakılan türkülerde sevgili rolünün çok olması dikkat çekmektedir. Geleneksel toplumlarda yöreden yöreye farklılıklar gösteren toplumsal cinsiyet rolleri, Erzurum yöresinde de kadın ve erkeğe yüklenen rollerin farklı olması erkek ağzından yakılan türkülerin fazla olması yapılan araştırmada tespit edilmiştir. Kadınlar Erzurum yöresinde genel olarak günümüze kadar gelen süreçte daha çok ev içi düzenden, çocuğun bakımından sorumlu olan ve ataerkil sistemde kayınvalide/kayınbaba olarak nitelendirilen büyüklerine bakmakla yükümlüdürler. Erkeklerin toplumsal sorumluluğu ise ev dışı düzenle ilgilidir. Ev dışında çalışarak para kazanmak, ailesinin geçimini sağlamak, ailesine yaşayacakları güvenli ortamı sağlamak bu sorumluluklardan bazılarıdır. Ataerkil sistemin hakim olduğu toplumsal yapıda söz söyleme konusunda da kadın daha pasif, erkek daha aktif pozisyonadadır. Bu durum yörede erkek ağzından yakılmış türkülerin kadın ağzından yakılan türkülere göre fazla olmasını açıklayıcı bir gerekçe olabilir. Türkü sözleri, kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal rollerin farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Aksoy, B. (1999). Osmanlı musiki geleneğinde kadın. G. Eren (Ed.), *Osmanlı içinde* (ss. 778-800). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aksoy, B. (2008). *Osmanlı musiki geleneğinde kadın, geçmişin musiki mirasına bakışlar*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Babbie, E. (1998). *The practice of social research*. (Eighth ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Beşiroğlu, Ş. (2002). Osmanlı musikisi ve kadın. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed), *Türkler içinde* (ss. 454-463). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Beşiroğlu, Ş. (2003). Türk müziğinin popülerleşme sürecinde yeni bir tür: kantolar. *Folklor/ Edebiyat*, 36, 69-79.

- Beşiroğlu. Ş. (2006). İstanbul'un kadınları ve müzikal kimlikleri. *İtüdergisi/ Sosyal Bilimler*, 3(2), 3-19.
- Brickell. C. (2006). *The sociological construction of gender and sexuality*. USA: The Sociological Review. doi: 1467-954X.2006.00603.x
- Cemal, Ü. (1998). *Kantolar albümü ve birkaç söz kantolar* (CD). İstanbul: Kalan Müzik.
- Çınar, S. (2008). *Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'de kadın aşıklar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Doğuş Varlı, Ö. (2007). *Kültürel kimliğin değişim-oluşum süreci-sürecin kadın kimliği ve müziğine yansımaları: Afyon, Trabzon, Kıbrıs, İstanbul örnekleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Doğuş Varlı, Ö. Beşiroğlu. Ş. Gözaydın. İ. (2007). Kadın çığlıklarının müziğe dönüşümünde "ağlamalar". *İtüdergisi/b* 4(1), 23-33.
- Dönmez, A. Karaburun, D. (2013). Türk halk müziği sözlerinde "metaforik anlatım geleneği". *Turkish Studies -International For The Languages and History of Turkish or Turkic-* 8(4), 1081- 1097.
- Eliuz, Ü. Seferoğlu. E. (2016). Eşikteki erkek(lik): ç hikayesinin erkek(lik)lerine psikanalitik bir yorum. *Turkish Studies*, 11(4), 329-346. doi: 10.7827/turkishstudies.9102
- Erdal, T. (2011). Erkek ağızlı türkülerde kadın imajı. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 17(65), 37-52.
- Eroğlu, S. (2018). *Bağlama çalıp söyleyen kadınların müzik performansının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ersoy Çak, Ş. (2009). Köçek ve çengellerin toplumsal cinsiyet teorisi üzerinden yansımaları. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11(43), 49-71.
- Ersoy Çak, Ş. (2010). Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında Türkiye'deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları. *Yedi, DEÜ GSF Dergisi*, 4, 101-110. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yedi/issue/21837/234799>
- Ersoy Çak, Ş. (2018). Toplumsal cinsiyet ve müziğe dair. *Etnomüzikoloji Dergisi*, 1, 68-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/etnomuzikoloji/issue/49811/639348>
- Ersoy, Ş. (2007). *Osmanlı'da toplumsal cinsiyet bağlamında köçekler, çengeller* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Genç, N. H. (2000). Kadın, şiddet ve bazı türkülerdeki yansımaları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 97-126. issn: 1302-9916.
- Göher, F. ve İstanbullu, S. (2016). Cinsel çağrışımlı türkü sözlerinin bölgelere göre dağılımı. *Turkish Studies*, 11(18), 79-94. doi: 10.7827/Turkishstudies.10108.
- İrten. S. (2019). *Türk halk müziğinde kadının müzikal ifadeleri ve toplumsal cinsiyet* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- İstanbulu, S. (2014). *Kültür ve müzik eğitimi ögesi olan türkülerde kadın temasının analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- İstanbulu, S. (2017). Halk aşıklarının dilinden kadın olgusu: Yoksul Derviş örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 158-167. doi: 10.16990/SOBIDER.3671
- Karabey Erişkin, M. D. (2019). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerinin klasik batı müziği bestecilerinin mesleki yaşamlarına etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Karadeniz, M. ve Duran Oto, E. (2017). Cemal Süreya şiirinde kadın imgesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(2/1), 28-45. issn: 2459-0614
- Kaya, G. (1999). *Halk türkülerinde kadının konumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, Y. ve Aslan, E. Kadın cinselliğinde gelenekler ve kültür. *Androloji Bülteni*, 15(54), 214-217.
- Keklik Kal, F. Ulusoy Yılmaz, D. ve Bayburtlu, A.S. (2021). Türk müziği güftelerinde kadının temsiliyeti: Münir Nurettin Selçuk'un besteleri üzerine bir inceleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 54, 107-130. doi: 10.53568/yyusbed.1052400
- Köten, E. ve Akdemir, H. E. (2021). Rap müzikte toplumsal cinsiyet temsilleri: toplumsal cinsiyet klişeleri, hegemonik erkeklik ve cinsiyetçilik. *Lectio Socialis Research Article*, 5(1), 43-59. doi:10.47478/lectio.839758
- Kurt, B. (2018). Malatya yöresi türkü metinlerinde toplumsal cinsiyet bağlamında kadın algısı. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (Jshsr)*, 5(22), 1002-1014.
- Kuzlu, A. A. (1999). *Thm'de kadın ağzı türkülerin müzikal ve edebi özelliklerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kümbetoğlu, B. (2000). Toplumsal cinsiyet ve antropoloji. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Sosyal Antropoloji Özel Sayısı, 230-254.
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1.2.* (S. Özge, Çev). Ankara: Yayın Odası.
- Önalı. Ş. (1998). *Muğla merkezinde kadın zeybek havaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özbek, M. (1975). *Folklor ve türkülerimiz* (1. Baskı) İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Özkişi, Z. G. (2009). *Cinsiyet bağlamında Türkiye'de kadın besteciler: tanzimat'tan günümüze Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın besteciler ve yapıtları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Sakar, M. H. (2007). *Özlem Tekin örneğinde rock müzikte kadın, toplumsal cinsiyet, etnisite, hegemonya* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Scott, J. W. (2007). Toplumsal cinsiyet: faydalı bir tarihsel analiz kategorisi (D. Demirler ve F. Dinçer, Çev.), *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 12.
- Şengül, M. B. (2017). Bitlis türkülerinde aşk, ayrılık ve sosyal hayat. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6(2), 315-332.
- Taşan, T. (2000). *Kadın besteciler*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Terzi, F. (1992). *Çayıralan ilçe merkezi kadın ağzı havaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tunçdemir, İ. (1996). *Çoksesli müzik alanındaki kadın devlet sanatçılarımız* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ulusoy Yılmaz, D., Keklik Kal, F. ve Bayburtlu, A. S. (2021). Halk türkülerinin içinde varlığını sürdüren şiddet çağrışımlı ifadeler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(6), 1651-1666. doi: 10.18506/anemon.964286
- Vatandaş. C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, (35), 29-56.

- Yanardağ, S. (2020). *Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadın neyzenlerin müzik deneyimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Yapıcı, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet din ve kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yıldız, B. (2013). Müzik araştırmalarında toplumsal cinsiyet çalışmalarına Türkiye bağlamında genel bir bakış. *Porte Akademi*. İstanbul.
- Yılmaz, A. (2003). *Türk kültüründe kadın ve kadın ağzı türküler*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Yılmaz, C. (2010). *Toplumsal cinsiyet ve müzik: Bergamalı roman kadınlarının profesyonel müzisyenlik modeli olarak "dümbekçilik"* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yöre, S. (2012). Kırşehir yöresi halk müziği kültürünün kodları ve temsiliyeti. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 563-584.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50
2. yazar katkı oranı : %50